

Бөтүгүттэбэ - ытык миэстэ

онорбуттар Пилорамалара бэрэбинэни төгүрүччү (цилиндр быһыылаах) хайытар. Онон балабан холлобосторо көбүс-көнөлөр, аккуратнайдар. Өһүөлэрэ ис мунуктара буруус маһынан ончуллубуттар. Наара ороннордосх ортотугар остуоллаах.

Эбэрдэ тылы Елена Брызгаева, Алексей Бурцев, Григорий Дагданча этилэр. Василий Дьячковский аал уоту оттон айах тутта, алгыһын анаата Балабанна кириэр лизэнтэ быһылына, салама ыйанна.

Бу аартыкка туар комплекс айан суолун туттут Чурапчыт дьон-сэргэтэ, ытыктабыллаах ыалдьыттары сылдьан, сыһынан аһар, дьоллоох-соргулаах сырыны сылдьар, алгыс ылар ытык миэстэлэрэ буолан ыныра-улуйа туруохтун!

Алексей СЛЕПЦОВ.

Алтынны 17 күнүгэр Чурапчыттан Дьокуускайга айанныыр федеральнай суолга, Чурапчы нэһилиэгэр кириигэ, Бөтүгүттэ алаас үрдүгэр туар Алтан сэргэ анныыллыбыт кыраныыссаны бэлиэтиир комплекска Саха балабанын (кыччатыллыбыт макет) эбии киллэриини аһыны үөрүүлээх дьаһала буолла. Итиннэ бу тутууну көбүлээбит, онорторбут Чурапчы орто оскуолатын 32-с выпускта, кылаас салайааччыта Мария Хюотанова, бу комплекс тутуутун аан бастаан саҥалаабыт Григорий Дагданча, Василий Дьячковский, Чурапчы нэһилиэгин баһылыгы солбуйааччы Алексей Бурцев, «Арчы» дьэстин салайааччыта Надежда Заболоцкая кыттыгыны ыллылар.

Аны сайын орто оскуоланы бүтэрбиттэрэ 35 сылын туолар выпусктар бэйэлэрин кылаастарын туһунан билиһиннэрэллэр. Кинилэр Е. И. Курашов аатынан орто оскуоланы 3 кылааһынан

«а», «б», «в» 1985 сыллаахха 66 буолан бүтэрбиттэр. Кылаас салайааччыларынан Анна Егоровна Гордеева, Мария Иустиновна Хюотанова, Александра Сергеевна Яковлева үлэлээбиттэр.

Оскуоланы бүтэрбит үбүлүүйдээх сылларын көрсө, «Үтө санаа кубога» хамсааһынна кыттан, бу тутууну кылааһынан үбүлээн, тутуучулары буолан онорторбуттар. Бу хамсааһыны өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн оскуоланы бүтэрбиттэрэ 35 сыла буолбут выпусктар саҥалаабыттар. Билигин кубок Лена нөнүө улуустарга Ньурбаттан атырдыах ыйын 8 күнүттэн саҥалаан айанныы сылдьар. Аны сайын билиги улууспутугар кэлэн 10 күн устата сылдьахтаах. Манньык дьаһалы Саха АССР оскуолаларын сооһебстволара 1983 сылтан саҥалаабыттар.

Тутууну Дмитрий Барашков абатынаан Константин Барашковтун бэйэлэрин пилорамаларыгар хайыттаран аҕалан

Алтынны 18 күнүгэр Саха сирин Ийэлэрин күнүгэр аналлаах декада иитинэн, улуустаабы эпизкэ уонна попечительство отделын тэрийиитинэн, оро иитиитигэр туһуламмыт төгүрүк остуол бэрт сэргэхтик ыытылынна.

Дьаһалга мустубут туһаннаах исписэлиитэр, оро иитэ ылбыт ийэлэр сылаас чэйдээх остуол тула олорон, ирэ-хоро кэпсэтиллэр. Ол курдук, улуустаабы дьэз кэргэн отделын сүрүн исписэлиитэ Татьяна Бушкова Ийэлэр күннэринэн эбэрдэлээн туар, Арасыыага үрдүнэн ыытылла туар демография бырайыагы чэрчитинэн улууска туох-үлэ хамнас ыытылларын билиһиннэрдэ. «Нэһилиэтиннэ ахсаанын элбэтэр тутууттан дьон олорор усулуобуйатын тутсарыга, кинилэр кутталга суох эйгэбэ олороллорун ситиһиэгэ үгүс көрүнүлэ ыытылынна. Ону таһынан 2024 сылга дьэри өрөспүүбүлүкэбизигэр, улууспутугар дьон орто сааһын 76-га дьэри тиздирди, чөл олобу тарбатыы, маассабай успуордунан дьарыктанар дьон орто сааһа 67-га дьэри тийгэрин ситиһэр сорук туар. Чурапчы улууспутар сылын айы элбэх оҕоһоох ыал ахсаана эбиллэн иһэр. Маны тэнэ урукку сылларга Кыһыл көмүс сыбаайбаларын бэлиэтиир дьоммут 5-6 лаара буолар буоллахтарына, быйыл 10 ыалга тэннэстэ. Бу барыта дойдубут, улууспут сөптөөхтүк ыһар бэлиитикэтэ буолар. Демография бырайыагынан өсө биир хайысхата - оскуола инниннээҕи саастаах оҕолор ийэлэрин дьарыктаах буолууларын хааччыйы. Манна үс саастарыгар дьэри оҕолору уһууаанынан хабыы кириэр. Ол курдук, Чурапчы киинигэр ооторуаабыта «Мичил» уһууаан сана дьэстэ үлэбэ кирибитэ, дойду бэлиитикэтин кытары улууспут тэннэ хардыылаан үлэлиирэ итинтэн көстөр».

Улуустаабы кииннэммит бибилэтиэкэ сана үлэһитэ Сахалена Ючюгеева оҕону сөпкө иитэргэ араас киингэлэри аабыы, субэни-аманы ылар көдүүстээбин бэлиэтээтэ. Төрөппүттэргэ аналлаах киингэлэри көрдөрдө, ис хоһооннорун сырдатта, бу киингэлэри бибилэтиэкэбэ кэлэн ааҕалларыгар, уларсалларыгар ыһырдэ.

Маны тэнэ төгүрүк остуолга оҕону эпизкэбэ ылан көрө, иитэ сылдьар ийэлэр уопуттарын үлэһитинилэр. Оскуолаҕа дириэктэри иитэр болпуруостарга солбуйааччынан өр кэмнэ үлэлээбит педагог Валентина Дьячкова аймаҕын оҕолорун иипит. Кини саҥа оҕо иитэ ылбыт ийэлэргэ иити болпуруостарыгар элбэби субэлээтэ: «Төрөппүт оҕоһо холлобур буолуохтаах. Оҕону тэннэ илдьэ сылдьан, үлэбэ такайар тийимитэ буолар. Маны тэнэ оҕо төрөппүтү убаастыыр буола улаатар. «Бичик» киингэ кыһата сахалыы тылынан оҕо иитиитигэр аһаммыт туһалаах киингэлэри таһаарар, онно үгүс субэлэри суруйаллар».

Саппы улуустаабы эпизкэ уонна попечительство

Оҕону иитиигэ туһалаах дьаһал

отделын сүрүн исписэлиитэ Дария Никитина тыл эттэ: «Педагог үөрэбэ суох дьон, төрөппүттэригэр бэриллэн, бэйэлэрэ оҕону сөпкө иитэр ньымалардаахтар. Холобур, үлэһэн такайыы, суоһаһыгар этэн иити эбэтэр тус холобургуна иити. Араас ньымалар барыта бааллар. Ол эрэри син биір уопуттаах педагогтар киингэлэрин ааҕан туһанаахха наада. Киһи билбэтэ үгүс. Аны билигин төрөппүттэргэ наһаа үчүгэй кэм. Оҕо араас түбэлтэбэ түбэстэбинэ, интэринизт ситимиттэн араас дьон этилэлэрин көрөн, сөптөөбүн бэйэбэр талан туһанаахха сөп».

Ити кэнниттэн улуустаабы психологическай киин салайааччыта Антонина Капрынова дьэбэ-уокка сэлэргэһи туһунан кэпсээтэ. Төрөппүттэргэ тыл олус суолталаах буоларын психологическай тренингэ сырдатта. Ол курдук, «Саамай туттарбыт кэпсэтии тыл. Тылы таба туттуу тобоостоох, олус суолталаах. Тыл - «мүөт», «дыаат» - дьэстэ. Итиннэ дьэз кэргэннэ оҕону кытары хайдах кэпсэтэр туһунан субэлэри улахан экранка көрдөрө-көрдөрө билиһиннэрдэ. Психологтар оҕону кытары утары көрөн туар кэпсэтэргэ субэлииллэр. Оччоһо оҕо төрөппүтү кытары контакка (субээскэ) кириэр. Маны таһынан исписэлиитэр таһырдыаттан ыһаан кирибит кыра оҕоттон тугу истибикин хатылаан кэпсэт диһиллэр эбит. Холобур, «Мин Машаны кытары оонньооболтун, киһи куһабан» дьэстэбинэ, «Эн Машаттан хомойдун дуо? Оонньообоккун дуо?» - дьэз дууһатыгар санаарбаабытын төгүрү киинэзэ эттэҕэ, иккисээн санаарбыр. Оччоһо оҕо эпизкэ аһылларыгар бэлэм буолар эбит. Сэнээрдэ дьэз өйдөбүл үөскүүр

Оҕону кытары кэпсэтэргэ өсө биір ньыманан тохтобулу (паузаны) тутуһуу буолар. Ордук үөрэнээччи дьэстээби үлэтин онороругар бу түгүн наһаа көстөр. Холобур, төрөппүт хос-хос ыйыт да ыйыт, оҕоһо толкуйдуур, быһаарар кыабы биэрбэт. Ыйытыларынан «кутан кутан» кэбиһэр эбиттэр. Бириэмэ биэрбэтэххэ, оҕо иһигэр тугу да толкуйдаабат. Ол эбэтэр эйигин кытары контакка кириригэр бэлэм суох буолар. Онон оҕо эпизэтирин кэпсэтиэхтээхит. Киһи айылбатын быһытынан куһаҕаны онороору ананан төрөбөт. Киһи туохха эрэ албас тэптэрэн баран сыһа-халты, мүчү туттар. Ол онук түгүнэргэ тута онорбут кэмигэр бэйэтин иһигэр «буһарыахтаах». Кэпсэтин кэмигэр быһаарыахтаах. Оҕону кытта кэпсэти бэрээдэктээх, тутуллаах буолуохтаах. Оҕо үйүлэтин ыспат тутууттан ситилии, аргый-наллаан киһини кытары контакка кириэн, кэпсиригэр тохтобул биэрээххэ наада. Оҕо бэйэтэ буруйдаахтын дьэз санааҕа кириэхтээх эбит. Кэпсии, буруйун билиэ туар кэмигэр аһынар эбэтэр быһа түһэн кэбиһэр сыһа. Бэйэтэ санаарбыахтаах, аһарына үөрэнэхтээх, тахсар суолун булуохтаах. Оччоһо бэйэтин кыабыр эрэнэр буолар эбит, иһи эрэ илиитин уунан бизэрин күттэххэ эрэ. Маны таһынан оҕоһо доһору сыһалыыр сыһа. Оҕо доһорун бэйэтэ булуохтаах. Ол буларыгар төрөппүт ыйааччы-көрдээччи (навигатор) эрэ булуохтаах. Оҕо доһорун убаар буоллабына, төрөппүт көх-нэм буолуо суохтаах. Итиннэ оҕо кэпсирин чөлүчүлээн биэрэхтээхкин. Быһаарыта суох хаалыа суохтаах эбит.

Ити курдук, төгүрүк остуол ийэлэргэ олус туһалаахтык ааста. Төрөппүттэр ыларыҕатар болпуруостуах буоллахтарына, оҕо куһабан үөрүйэбин (привычекатын) кыайымаары гынаахтарына, улуустаабы эпизкэ уонна попечительство отделыгар кэлэн субэлэтиэхтэрин сөп. Түгүннэн туһанан, Саха сирин Ийэлэрин күнүнэн бары күн күбэй ийэлэри эбэрдэлиит. Кинилэргэ иллээх-эйлээх дьэз кэргэни, оҕолорун ситиһиэлэринэн, үөрүүлэринэн кынаттанан дьоллоохтук олороллоругар баҕарабыт!

Марфа ПЕТРОВА.

Куутуура

"АЙЫЛГЫ" САНА СЕЗОНУН АРЫЙДА

«Айылгы» Норуот айымньытын дьизэ сыллата айар сезонун уратытык арылар. Ол да иһин буолуо, Чурапчы дьон-сэргэ саа сезонун догуйа куугэр. Бу сырыныа "Айылгы" үлэһиттэрэ 9-с айар үлэ сезонун «Капер-фест. Голос Якутии» дьон сана хайысханан бэрт чабылхайдык арыллылар.

Куонкурус икки түһүмэһинэн ыытыллына. Бастагы түһүмэх – суумардиор. Онон кыттааччылар 1 мүнүүтэҕэ ырыаны эт куолаһынан толорон ыыттылар. Иккис түһүмэх – түмүктүүр. Финалга киирбиттэр тала-кэнсиргэ кытталлар. Куонкурус түмүгүнэн кыайылыаахха 100 тыһ. солкуобай уу харчынан бириис олохтоммута.

Алтынны 4 күнүттэн 12 күнүгэр дьизэ инстаграм страницаҕа өрөспүүбүлүкэ араас мүнүүттэн 59 ырыаны толорсончу кытына Олортон 2 кыттааччыны куоластааһын түмүгүнэн, 8-ны дьүүлүүр субэ тапта. Дьүүлүүр субэҕэ Эстрада тыиатырын артыыстар Айылаан, Ирена Файрушина уонна Умсуура үлэһиттэр. Куоластааһын түмүгүнэн Одьулуунтан төрүттээх билигин Горнайга олорор Антон Абрамов уонна Дьокуускайтан Марк Жирков аатынан муусукаалынай колледж устудьуона Альберт Третьяков иһини «Кэксэ» тахсыбыттар. Оттон дьүүлүүр субэ Валерий Роменский, Сардана Приходько, Ким Осипов, Александр Винокуров, Лия Седалищеваны, Света Владимированы, Юлиана Кожурованы уонна Анна Лукачевскаяны талбыттар.

Алтынны 19 күнүгэр А.И. Федотов аатынан устуорут киинигэр кинээ 7 чаастан кэтэһиллэх, улахан түмүктүүр кэнсиргэ дьон-сэргэ тобуруһа мунуна. Хас биридир көрөөнчү номнуо бэйэтин сөбүлээбит ырыаһытын талат, кинээҕэ «Ыалдьа» өйүү кэлбитэ тутта билиннэ. Биир бэйэм ыраас куоластаах Антон Абрамовка «Ыалдьыбытым», кини кыайарыгар эрээн тийбүтүм.

Кэнсир дьүүлүүр субэ уонна «Айылгы» үлэһиттэрин холбоһуктаах дуэтардыттан сабалланна. Ол курдук, Ирена Файрушинаны кытта Айталина Анисимова, Айгылааны кытта Аркадий Васильев уонна Сарыал Сидцев, Умсуураны кытта Сахал Хомлодоова ыппаһан, куустээх куоластаахтарын бигэрэтиллэр. Салгыы 10 кыттааччы иккити ырыаны толордулар.

Бастагы нүөмэринэн Үөлээ Бүлүүт-тэн төрүттээх, 21 саастаах, Үрдүкү

муусука оскуолатын бэлэмнэни куурулун устудьуона, ураты добул куоластаах Валерий Роменский М. Магомаев «Синяя Вечность» ырыатын толордо. Иккис нүөмэринэн биир дойдулаахпыт, мааны куоластаах Сардана Приходько В. Дайнеко «Лейла» ырыатын толордо. Үлүс нүөмэринэн 26 саастаах, ааптар быһыытынан «Берег дружбы» бэстибээл кыайылыааҕа, ураты суолтаах, дэгэрэн куоластаах Альберт Третьяков Сизий Уолун «Өбүгэм алааһыгар» дьон ырыатын толордо.

нүөмэринэн Ханалас улуунун Үөдэйиттэн төрүттээх, Одьулууннаагы аграрнай техникум 3-с кууруһун устудьуона 21 саастаах Света Владимировна Survivor бөлөх «Eye of the tiger» ырыаларын толордо. Бэйис нүөмэринэн эмиэ Чурапчыттан төрүттээх Марк Жирков аатынан муусукаалынай колледж устудьуона, 23 саастаах, аһаас куоластаах Александр Винокуров А. Панайотов «Леди дождя» дьон ырыатынан кытына Алтыс нүөмэринэн 26 саастаах, Дьокуускай куорат мааны куоластаах кыһа Лия Седалищевна Р. Степанов «Вальс» ырыатын толордо. Сэттис нүөмэринэн Бүлүүттан төрүттээх Нам улуунун Харыйалааһар олорор, П. Ядрихинский – Бэдьээлэ аатынан сынньалан киин звукооператора, ийэ кыһахтаах оһуохайдыт талааннаах ырыа айааччы Ким Осипов «Браво» бөлөх «Любите

девушки» ырыанан кытына. Ахыс нүөмэринэн 19 саастаах, Амма Болугуруттан төрүттээх, Намнаагы подколледж устудьуона, худуоһунньук ырыаһыт Юлиана Кожурова Г. Эверстов «Аммабын ахтабын» ырыатын толордо. Тоһус нүөмэринэн кыра эрдэбиттэн «Алиса» бөлөххө ыппаһан, ыраас, намыын куолаһынан дьон-сэргэ кутун туһут, 29 саастаах Антон Абрамов А. Серов «Я люблю тебя до слез» ырыатын толордо. Онус нүөмэринэн Уус Алдан Эпэлээх нэһилиэгин талба талааннааҕа, Грецияҕа, Болгарияҕа, Кытайга буолбут норуоттар икки ардыларынаагы куонкурустар лауреаттара, Бүтүн Арасыйыатаагы «Звездная юность планеты» куонкурус лауреата өрөспүүбүлүкэҕэ кинээ биллибит Лукачевскийдар дьиз кэргэн утумун салбаанна Анна Лукачевская С. Данилов «Эбэрдэ» ырыатын толордо.

Кэстөрүн курдук кыттааччылар бары – ырыа эйгэтигэр уһуулулубут, араас таһымнаах куонкурустарга кыттыбыт, уопуттаах ырыаһыттар. Айылбаттан бэрлilibит талааны таһынан көрөөнчүгэ тиэрдэр ис куустэрэ да ойуччу. Бэйэлэрин куоластарыгар барсар ырыаны талан, ис сүрэхтэриттэн толорбуттара дьон кинээ сэгээриитин, биһирэбилин ылыан ыппа. Биир чабылхай холбоһурун Антон Абрамов буолла. Кини ыллыабыттан кини кутун тутар дьикти куустээх. Ол да иһин

көрөөнчүлэр ырыа сабаланыабыттан бүтүөрдизиритыктыаһынан, ыһыһынан-хаһыһынан саала кизэн уорабайын ылан кэбистилэр. Иккис ырыатыгар Егоровтар «Мунчаары» ырыаларын эмиэ олус үчүгэйдик толорон, кыайылыаах аатын сүгэргэ саарбагы үөскөтөтэ. Онон бу куонкурус кыайылыааһынан буолла уонна 100 тыһыһына солкуобайы илиитигэр тутта. Манна кини 560 эрдэбиттэн. Сыланнаагы «Алиса» бөлөххө, Любовь Юрьевна Макароваҕа дьарыктанан, муусукаҕа кизэн билиини ааспытын бэлиэтиир тобоостоох дии саныыбын. Кинини сэргэ, Любовь Макароваҕа Александр Винокуров эмиэ дьарыктаммыта. Ыллыһырын икэ опорон, ханна көрбүт уолбунуй дьон толкуйдаатым, онтон харахпар кырачаан уол ыллыы тураа көһүннэ. Номнуо улаатан, устудьуон буолбут эбит.

Ити курдук «Айылгылар» күнүстэри-түүннэриүлэһэн, чурапчыларга дьонун кинээни бэлэхтээтилэр. Дьон-сэргэ астынча, кыайылыаах туох да мөккүөрэ суох ыллахтаабын ыппа дэһэллэр. Маны таһынан кирии билиэтинэн сүүйүлээх боннууу ыытыллына. Айфон телефону Николай Аммосов, оттон 50 тыһыһына харчыны Мындабаайы кэрэ куота сүүйэн, бу кизэһтэн өссө үөрэн, өрө кэтэһүлэн бардылар. Түмүккэ куонкурус кыттылыаахтарыгар өссө да ситиһиллэр, «Айылгы» Норуот айымньытын дьизитигэр санаттан сана идизиллэр, махталлаах көрөөнчүлэри баһарабын.

Елена МАКАРИНСКАЯ.

Устуоруйа чахчылары

Бүгүйэх толооно

биэрэр, ол үлэни өйүүр баһылыгы көрсө иликтин.

2017 с. нэһилиэк сурукка-бичиккэ киирэн ахтыллыбыта 250 сылын үбүлүөйдээбитинэн икки кинигэ тахсыбыт.

Ол кинигэлэр тахсыбыттарын кэнниттэн 2018с. бүтүүтүгэр «Сэһэн Боло уонна Төлөй», «Тайны древних захоронений» дьосус кинигэлэри сахалыы уонна нууччалыы тыллараан бэчээттэтэргэ күһэллүбүтүм. Дьокуускайдаагы уобаластаагы кыраайы үөрэтэр Е.Ярославский аатынан мусуой 1938с. тарыйбит археологической экспедицията Чурапчы оройуонугар Одьулуун, Мэлдьэхси, Төлөй уонна Бахыс нэһиликтэригэр былыргы эрдэгтэн биллэр 18 киһи уонна 2 ат унуохтарын хаһыыларын матырыйаалларынэн тахсыбыт кинигэ археологтар, этнографтар, истисапиистэр ортолоругар кизэн сэгээриини ылан, көрүүх бэтэрээ өттүгэр бүппүтэ. Биир кинигэ Францияҕа Тулуза куоракка ытыллыбыта. Онуса кинигэ нууччалыы тыһынан тахсыбыта сүрүн оруолу ылла быһыылаах. Сахалыытыгар Сэһэн Болотусуондатыттан көстүбүт урукку өттүгэр бэчээккэ олор тахса илик Төлөй үс киһитэ кэпсээбит 12, эрдэ тахсыбыт 3 үһүэһэннэрэ уонна бэйэм ыстатыйаларым киирбиттэрэ. Нэһилиэк халан эрэ буолска баар буолла сылдыһыт аҕа уһун баһылыга Төлөй аатынан ааттаммыта. Кыдаала 1794 с. олунньу ый 8 күнүгэр 87 сааһыгар өлбүтэ, кини «хаанынан» Сахааран буоларын туһулуур архыыптан булуллубут докумуоннар киирбиттэрэ. Кыдаала куоракка куотан киирэ сылдьан сүрэхтэммит, кинээс буолбутун туһулуур нуучча былааһын бигэрэтипит докумуоннара билиннэ кэстэ иликтэр. Балаһан ыйын 22 күнүгэр Кыдаала өлбүтүн

туһунан докумуона көстүбүтэ лоп курдук икки сыһын туолла. Угуоҕа ханна кистэммит сириин аатын латынскый алпаабыттан аныгыга көтөрүүтэ кыһалҕа үөскээн уонна эппиэтинээһин бэрдиттэн ыксаабатка, архыыпка араас дьону кытта аптыһан, көмөлөһүннэрэн баран, бэйыл саас эрэ бүтэһиктээх быһаарыыга кэлбиһит Аастыт сайын нэһилиэк уонна улуус олохтоох дьонун кытта Е.А. Борисов аатын төрүттэрэ олоро сылдыһыт сирдэрин ыйыталаһан, үөрэтэн баран Төлөй нэһилиэгин бастагы кинээһэ Кыдаала (Борисов Федот Петрович) көмүллэ сытар сириин ээбин – Бүгүйэх толооно.

Төлөй нэһилиэгэр билигин икки Бүгүйэх баар бириэ – Аччыгый Боруулаах аттыгар, ону 1929с. дьиз кэргэн испиһиһгар Ылдыа Бүгүйэҕэ диэбиттэр, сорохтор Хабырылла Бүгүйэҕэ эмиэ дииллэр, иккиһэ – солхуос саҕана сылгыһыттар баазалара буолла сылдыһыт Бүгүйэх (1929с. дьиз кэргэн испиһиһгар Бүгүйэх тыата, хонуута, халдыайыта дьон сүрүйбүттар өлбүтэ сирэ буолан итинник диэбиттэрэ өйдөнүллэр). Кыдаала – XVIII-с үйэ бүтүүтүгэр өлбүт киһи 1895с. нэһилиэгиннээх перелиһигэр ити сиргэ Дьячковскийдар – Хаччылаахтар олорбуттар быһыылаах. Бүгүйэхтэн Табы, Мүчүкэй, Сиикэй чараас тыһынан быһсаһан кэккэлэһэ сыталлар. Афанасий Егорович Борисов (Егор Борисов аҕата) дьонно Хоту Сиикэйгэ олорбуттара диир дьон бааллара (иккис Сиикэй урукку куораттыыр суол кытылыгар, Чурапчыттан 13 км. сиргэ баар). Табы кини бултуур сирэ дииллэр.

Төлөй бастагы кинээһэ Кыдаала көмүллэ сытар сирэ билиннэ, онон устуоруйаны үөрэттиһэ-чинчийиһэ наада буолар кэмэ кэллэ дьон эрээнбин.

Виктор МАЛЫШЕВ,
Дьокуускай к.

Кыдаала
Мээндийэттэн Холтоҕо Дирингэр барарга сыры таһыстыт да, бааһына уна кытылынаагы кыраакый чокчуах алааһы Төлөй очут дьон бары биллэллэр. Илин уонна арбаа өтүлүгүгэр «ыра көлүччүлэрдээх, уулаах дьылларга көлүччүлэр хааларыттан тахсан, хонуу уутунан сибэһэн хааллаллар. Сөбүрүү өттүнэн алаас ортоһунан быган киирэр кыра түмүккэ былыргы өтөх оһоһо баар дииллэр. Он дьылларга аныгы кинээ биллэлээх тыраахтарынан икки өт холкутук кэлэр сирэ. Алааһы тоҕо уонна ханан Кыдаала дьон ааттаабыттарын билэр киһи билигин нэһилиэккэ суох буолуохтаах. Былыргы аата атын эбитэ буолуо. Хоту халдыайытын үрдүгэр балай да киһи унуохтара бааллар, нэһаа эргэлэрэ суох, хойуккулар быһыылаах.

Кэлин нэһилиэк устуоруйатын үөрэтиинэн Кыдаала (куоракка Федот Петрович Борисов дьон сүрэхтэнэн) Төлөй нэһилиэгин маннайы кинээһинэн билиннэ. Эбиитин Бастагы Ил Дарханынан талыллан үлэһиттэр Егор Афанасьевич Борисов төрүттэригэр баарынан суолтата олус улаатта эрэри ону нэһилиэккэ уонна улууска билэр дьон элбээ суох.

Өйдөөхтөр «бэйэтин норуотун устуоруйатын бил-бат норуот-кэнээсхитэ суох» дьон элэллэрин умнуо суохтаахпыт. Ол иһин саха норуотун устуоруйатыгар олус суолталаах болпуруостарыгар, үбүлүөйтэн үбүлүөйгэ эрэ өйдөөн, бэлиэтээн ааспакка, утумнаахтык дьарыктанар дьон баар буолуохтаахтар. СӨ Бэрэсидьиэннэрин биографияларын, үлэлээн, олорон ааспыт олохторун дириһтик үөрэтии сотору сабаланыа. Төлөйдөр, чурапчылар онгон туора турабыт табыллыбат. Нэһилиэк улуус сапаттата оннук үлэни өйүүр эрдэһиллэр. Бэйэм дойдубар нэһилиэк устуоруйатын үөрэтиигэ күннэтэ суолтаны

Улуу Кыайы 75 сылыгар

КУЛТУУРАҔА ҮЛЭЛЭЭБИТ СЭРИИ КЫТТЫЛААХТАРА

Бу ыйтан хаһыалпытыгар Кыайы 75 сылын көрсө, улууспут тэрилтэлэригэр үлэлээбит сэрии, тыыл бэтэрээннэрин туһунан сырдатыйыны сағалаатыбыт. Тэрилтэлэр график быһылытынан 2020 сыл ыам ыйыгар диэри ый аайы тахсыахтара. Бастакы сағалааччынан Култуура салалтата буолла. Бу тэрилтэҕэ үс сэрии кыттыылааҕа үлэлээн ааспыт. Эйэлээх олохпут туһугар охсуспут, Кыайыыны уһансыбыт дьоммутун хаһыат нөҥүө сырдатан, үтөө өйдөбүлү инэрэр биһиги ытык кэспит буоларын умнуубуон.

ЕФИМОВ ДМИТРИЕВИЧ
Гаврил Дмитриевич
Ефимов 1920 с. олунньу 24 күнүгэр урууһунан Сулбаччы Бабаатыгар, биллэргинэн Чуралчы улуусун Одьулуун нэһилиэгэр бааһынай дьиз кэргэнигэр төрөөбүтэ 1940 с. Чуралчытааҕы педучилищени бүтэрбитэ 1940—41 үөрэх сылыгар Чуралчы сэттэ кылаастаах оскуолатыгар V—VII кылаастарга учуугаппаа быта.
Кэргэнэ Февронья Исааковнаһын сана дьиз

тэринэн, иккисин учууталпыты сырттаахтарына, сэрии буолан 1942 с. бас ыйын 20 күнүгэр армияҕа ыҕырыллыбыта уонна Уралга Пермь куорат таһыгар телефонист-радиот үөрбэр үөрэнэн, туста хайыһар биригээдэтин разведчиктарын ротатыгар убайа Михаилынын связист буолбуттара. 1943 с. олунньу-кулун тутар ыйдарыгар Хотугулуу-арбаанньи фронтка тийэн, 1-й ударнай армия састаабыгар сылдьан, өстөөх Демьянскыдааҕы плацдармын эһиги кыттыбыттара. Ытык Илчүмөҕө тийбиттэрэ. Хайыһар биригээдэҕэ кимин кириэ туһунан бирикээһи 1943 с. олунньу 17 күнүгэр килбэ 5 ч. ылбыта. Поход сағаланар кэмигэр күн-дьыл алдьаппыта. 19-с туста хайыһар биригээдэтин эдэр полковник Негода хамаандаһына. Биригээдэҕэ 85 саха баара. Оттон атыттарга Тихоокеанскай флоттан кэлбит моряктар этилэр. Бастаан хаардабыта, салгыы хаардаах самыыр күлүгүтэ. Түүн хотуттан күөстээх тыал түстүтэ. Тымыкы киһи этин хаанын султу үрэрэ. Таһастара мууһубута. Итинник үсүлүбуйаҕа хайыһарынан айаннаһын олус ыарахана. Илчүмө күөл үстүн айан олус улууна уонна салгытылааҕа. Муус устун хас да чаас айаннаабыттара. Сырдаан барбыта. Инчиллэригэр күөл уһуоругу бизэҕэ көстүбүтэ. Ити икки ардыгар хойуу туман түспүтэ, ол эрэри туман уһаабатаҕа. Күн тахсарын сағана тула өттүлөрө сырдыы түспүтэ. Өстөөх бөдөрөгүнүүлээх бизэҕэр кимин кириэҕэ хамаанда бэриллэбитэ. Эмиэ бизэҕэ диэкилтэн пулемет ытыалаан күлсүбүтэ. Бизэҕэ маннайы дьоннортон 40-ча хаамыы хаалбытын кэннэ эмиэс үрдүлүгүгэр өстөөх самолеттара баар буола түспүттэрэ. Ефимовтаах үлүс буолан, үрдүк бизэҕэ аһыгар ыстанан кэбиспиттэрэ. Оттон үс эрэ киһи пулемет уота таппат сиригэр кириэн, бу алдьархайдаах ыргыһыы туһуларынан буолбуттара. Күөл устата-туората көстүбэт кизин мууһугар сарсыарда 9 чаастан килбэ 4 чааска диэри хаан тохтуулаах ыргыһыы буолбута. Өстөөх самолеттара хас чаас анаарын ахсын 50-лэи буолан кэлэ-кэлэ, өлүү уотун таннары сүкээбиттэрэ. Муус күөдэ-лангы барбыта, дьон ханна да саһар сирэ суоҕа. Сыардааах аттар, аэро-сыарбалар, байыастар өлүктэрэ күөлгэ тимирбиттэрэ. Ити алдьархайдаах кириэһигэ ким да кэннигэн чугуйбатаҕа. Саха буйууһуна хорсуннурын ити кырыктаах ыргыһыы көрдөрбүтэ. Күнүс 4 чааска өстөөх бөдөрөгүнүүлээх кириэһин ылан, Усть-река дэриэбинэ босхоломмута. Госпиталыга кириэн элбэммитэ. Сибиряктар икки уордыаннаах 370 Бранденбургкай дивизияларын 1234 стрелковий полктыгар сибээс ротатыгар 1943 с. сайын Старая Русса куорат таһыгар оборонаҕа турбута. Атырдьах ыйдааҕы кимин кириэһигэ илчигиттэр бааһырылаах да буоллар, рота комсорга буолан, атакаҕа кириэһигэ уонна атырдьах ыйын 19 күнүгэр атагар ыараханньи бааһырыта. 1943 с. алтынны 2 күнүгэр "Кыһыл Сулус" уордыанынан наҕараадалаппыта. "Комсомольская правда" хаһыаттан хорсун быһыы холлобурун ааҕан, Ю. Жуков сурук ылпыта 1944 с. саас икки баттыктаах Большой Невер станцияга кэлбитэ. 800-кэ Саха сиригэр баран иһэр дьон суолга хайыһара сыталлара, Дьокуускайга совнарком И. Е. Винокуровка, ЗабВО "Забайкальский фронт" хаһыатыгар суруйан, хайыһара сытар дьону барыларын 40 массовына бизэҕэр, Саха сиригэр ыыппыттара. Сэрииттэн инбалииттээн кэлэрин кытта 1944 с. от ыйын 1 күнүгэр комсомол Чуралчытааҕы райкомун 1-кы сэкирэтэригэр таппыт.

Фронтоҕой биригээдэлэри, звенолары тэрийэр. Фронтовиктар оҕолоругар, тулаайахтарга комсомолдоҕар, ыччаттар көмөлөрүн сағалыр. Ол бачыым өрөстүүбүлүккэ тэнийбитэ. "Комсомольская правда" хаһыакка хайыһаммыта. Обкомол бочуотунай грамоталар, бириэмийэтин ылбыта. Үс пионерскай экспедицияны тэрийэн кыраайы үөрөспүттэрэ, оройуон мусуойун тэрийиһигэ үлүс эксконаттары аҕалбыттара. 1947—53 сс. Кытаанах сэттэ кылаастаах оскуолалар дириэктэрдээбитэ. 1953—54 сс. Одьулуун сэттэ кылаастаах оскуоланы дириэктэрэ. 1954—57 сс. Чуралчы орто оскуоланы дириэктэрэ. 1954 с. педунүстүтү кэтэхтэн үөрэнэн, устуруйа учуутала дипломуну ылбыта. 1957—58 сс. райсэбиэт бэрэссэдээтэлин солбуйааччынан. 1958—61 сс. Субуруускай аатынан колхоз бэрэссэдээтэлинэн, 1961—65 сс. Чуралчы орто оскуоланы дириэктэринэн, 1966—73 сс. райком парткабинетын сэбиэдиссийинэн үлэлээбитэ. Барыта 18 сыл дириэктэрдээбитэ. Чуралчы орто оскуолалар тирэһэр Дмитрий Коркин ыһыран көнүл түстүгү оҕолорго хамаһаа суох, уопастыбаннай сағалааһынан үрөттөрбүтэ. Оҕолорго ман-айгы чөмүлүкүнэр Слева Карпов, Проня Шестаков, Коля Захаров, о.д.а. баар буолбуттара. Оттон 1964 с. интернаат-оскуола бааһыгар оҕо ыһартыбыннай оскуолата аһыллыбыта. Г.Д. Ефимов РСФСР "Урожай" ДСО бочуоттаах чилиэни буолбута. "Саха сиригэр физкультурга уонна успуорт сайдыытыгар үтүөлэрин иһин" бэлэни ылбыта. Дириэктэрдим сылдьан, оройуон

"Революционной, бойбуой үлэҕэ албан аат" куллубун тэрийэн 10 сыл салайбыта. Ыччаты патристическай иитиһигэ, оройуон устуруйатын үөстиигэ бэтэрээннэри түмүтэ. Саһыл Сыһыы оборонатын 40 сылыгар М.Г. Кропачевааҕы ыһыран бэлэстээһини тэрийбитэ. Тракторскай сэрии сылларыгар" дьиз И.Е. Федосеев кинигэтин таһаарыыга тэрийэр комитет бэрэссэдээтэлинэн буолбута. В.И. Ленин Чуралчыга уон улуус дьадаһыларын кэмпириссийэтигэр эбэрдэ тэргүрээмэтин пропагандалаабыта. М.К. Аммосов, Г.П. Башаринны көмүскэпитэ. Пааматынныктары харыстыыр Арасыйытааҕы уопастыба тэрийэр сьейһигэр Москваҕа дэлэгээтинэн сылдьыбыта. 15 сыл устата пааматынныктары харыстыыр уопастыба буолбута. 7 бюст-пааматынныгы оҕолорон, элпээхэ тардылла сыспыта. Н.Л. Мещеряков мусуой-дьиэтин аһыһы, быраас П.Н. Сокольниковы үйэтигини И.С. Клиорина (Москва) көмүтүнэн ситиспитэ. Эрилик Эристин аатынан солхуоска 3.5 сыл рабкомком бэрэссэдээтэлинэн үлэлээн, Ленин уордыаннаах дириэктэр Р.А. Филипповтыын суруйааччылар сойуустарын кытта шефствини олохтостута. Суруйааччылар айар дьизлэрин туттарбыта. Эрилик мемориальнай мусуой-дьиэтин аһыһа Союус 112 куоратынан суруйааччылар бэлэх кинигэлэҕэ кэлбитэ. Эрилик аатынан литэратуриный бириэмийэ олохтонууттар, лауреаттар ааттарын инэриини сағалаастыта, көбүлээбитэ. Солхуоска төгүл Союуска бастаан Кыһыл знамэни ылбыта. Г.Д. Ефимов СССР куллубууһун министриэтибэтинэн "Отличник швейской работы на село" бэлэниэн бэлэстээммитэ. 1942 с. Чуралчы 41 колхозтарын көһөрүү сыһыһын ван маннайынан арыһан, СӨ бэрэсидьиэне М.Е. Николаевтан бириэмийэ ылбыта. Улуус бастын дьонун үлэлэрин үйэтиһигэ, сэргэлэри туруорууга, С.З. Борисовы утары райпарт кэмпириссийэ уурааһын таһаарыыга 1965 с. буруйданан "алаас патриот" дьиз бөмүлүтэ сылдьыбыта.

Госпиталыга сытан "Көрсүһүү" дьиз илчигиттэр анаабыт хоһоно ырыа буолан, 1944 с. "Хотугу сулус" 1-кы №-гэр тахсыбыта, билиннээһинэ диэри кизник ылланар. 1973—74 сс. Дьокуускайга оскуола-интернээх дириэктэринэн, 1974—78 сс. Эрилик Эристин солхуоска рабкомком бэрэссэдээтэлинэн, 1978—82 сс. 7 №-дээх ГПТУ-га дириэктэринэн, 1982—83 сс. Бүтүн Арасыйытааҕы пааматынныктары уонна куллубууһун харыстааһын уопастыбатын Дьокуускайдааҕы бырабыланыһытэ элпигиттэр сэкирэтэригэр, 1983—89 сс. П.А. Ойуунускай аатынан мусуой младшай научнай содрудинынан, VI-1989—XI-89 сс. Өрөспүүбүлүккэҕэ инбалииттар уопастыбаларын солбуйар бэрэссэдээтэлинэн, 1989-II-1999 сс. инбалииттар уопастыбаларын бырабыланыһытэ бэрэссэдээтэлинэн үтөө суобастаахтык олохун тикэх күнэригэр диэри үлэлээбитэ. Кини улууска сэрии кыттыылаахтарын бойбуой албан ааттарын үйэтиһигэ 7 кинигэни, улуус социальнай-экономическай сайдыытын сырдатар 500-тэн тахса ыстатыйаны, өрөспүүбүлүкэ, улуус хаһыаттарыгар, сурунаалларыгар бэчээтэллэпитэ. Улууска «Албан аат» куллубун бастакынан тэрийбитэ. Инбалииттар уопастыбаларын бырабыланыһытэ бэрэссэдээтэлинэн үлэллэр кэмигэр, кини тус салайыһытынан Арасыйыта бастакынан "СӨ инбалииттар социальнай көмүскэлэрин туһунан" сокуон бырайыага оңотуллубута уонна 1992 с. ытыллыбыта. 1998 с. бу сокуонга эбиллэр, уларытылары киллэрибитэ. Бырабыланыһытэ баһаан тахсар үлүс уураахтары, дьаһаллары бэлэммэстэ. 1996 с. олунньу 14 күнүгэ Б.Н. Ельцин ыйааһынан Добродоһу уордыанынан наҕараадалаппыта.

Г.Д. Ефимов Саха Өрөспүүбүлүкэтин куллубууһун үтүөлээх үлэлэһитэ, Чуралчы улуусун бочуоттаах гражданина, сэрии, үтэ бэтэрээнэ, 3 уордыан, 15 мэтээл кавалера, 9 оҕо ыата, элбэх сиз эһэлэрэ этэ. Норуот үөрдэригин туйгуна, XX үйэҕэ Чуралчы улуусун 100 чулуу дьоннорун ортотугар кини аата бизэтик кирибитэ. Олус кизин дууһалаах эйбээс, сахатын норуота сайдарын уонна төрөөбүт улуусун дьонно-сэргэтэ сураҕыраппарын туһугар күүһүн-уосун харыстаабака үлэлээбит, охсуспут дьинээх патриот этэ.

ВЕРХОВЦЕВ ВАСИЛИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ

Василий Васильевич Мэнэ улуусун Хотун Төнүлү аҕаа томторугар 1921 с. тохсунньу 5 күнүгэр төрөөбүтэ, 14 сааһыгар Чуралчы улуусун Бахсы нэһилиэгэр илчигин дойдутугар олохсуйбута. 30-ус сыллартан тьв оирин кэлэктибинэҕэ холбоһуктаһынан сағалаан 1960 с. диэри колхозска, солхуоска үлэлээбитэ. Аҕа дойдуга Улуу сэриигэр илчигин Фронтка сылдьыбыта. 7 сыл сулууспалаан баран, дойдутун булбута. II группалаах инбалиит, байыаннай званиеһа — сержант 1960 с. Мугудайга Калинин аатынан солхуостан дорубуйатынан мөлөөн көрдөһүү суруйан бырабыланыһа уурааһынан босхоломмута.

1966 с. 7 №-дээх Дьокуускайдааҕы профтехучилищеҕа киномеханик кууруһун үөрэнэн бүтэрбитэ уонна Чуралчыга анатан "Маарымаан" киһэ тыйаатырыгар үлэтин сағалаабыта. Бизэ сыл үлэлээн баран, Чаран киностаноматалар аһыс сыл киномеханиктаабыта, II-с категориялаах киномеханик. Уопсайа кинэҕэ 13 сыл үлэлээбитэ. Кэргэнэ Татьяна Бухоловнан 1952 с. ыал буолбуттара, үс оҕоломмуттара. Чуралчыга 1960 с. көһөн кирибиттэрэ. МТС-ка — монтерунан, метеостанцияҕа кэтэччинэн уонна үс сыл радиосулгэ үлэлээн баран,

үөрэххэ барбыта. "Японияны кыйыны иһин" мэтээллээх, үтэ бэтэрээнэ. Киһиҕэ үтөө суобастаах үлэтин иһин Саха АССР, Арасыйыта киноматографиятын бочуотунай грамоталарынан наҕараадалаппыта. 1979 с. бочуоттаах сыһыалаһа тахсыбыта.

Василий Васильевич дьизин уотун тэлгээһин тутан хабан оҕолорун көрдөхкө, ураты ыраас туттуулаах, уус киһи этэ. Кинилэр тэлгээһинигэр мэнэ саала суох тулууну бөҕү-сыһы, бэрээдэгэ суох сытар маһы-отун олох көрбөккүн. Дьизлэрин тулата баарадай суду үүнээри хатыннар, оҕордуулаа эмиэ бэрээдэгээх түспөйдөй, аһуураһаа саалыбыт олбурдаахтар. Хортуоллуктарын сирэ, оҕордуу мастара барыта бэйэлэригэр сол түбэхэр. Уоһа оттор мастара барыта тураллар. Биһр да сиргэ үрэл-гарал түстү! хардаас суох. Аһаарын кыра дьизин оҕор дьизин тутуулаа барыта бэрээдэгээх дьаарыстанан истиэнэлэрэ таньпыллыбыттар, холуодалара, наһичниктара биһр да инэри-таннары саалыбака линеиканан тардыбыт курдук көнөлөр. Кырдыаас ыал сиринэн дьизлэрэ төһө да эргэрдэр, тутан-хабан оҕордуулаа киһи болбосомтун тардара. Аһаарын хатыннар гийэ бөҕө-таҕа, кырыһаларын уутун биһр да таммаҕа сиргэ түспөккө аһуураһаа оңотуллубут хордууларыннан тимир бочукаларга түһэ турар. Оҕоньор бэрэ сааһыраар диэри маҕасыкылы ытара. Кэргэнэ Татьяна Бухолова сып-сырдык саһархай харахтаах, манан, эдэр эрдэҕинэ кырасыабай дьүһүннээх дьахтар. Кини Бахсыга Ярославскай аатынан колхозска кылаапыллыһынан, ыанньыкыһынан, арыһытынэн үлэлээбитэ. Чуралчыга көһөн кэлэн баран, аһыс сыл ШКМ оскуолалар оҕуораһынан үлэлээбитэ. Оскуолаҕа бүтэччилаабыта, онтон салгыы райпо систиэмэтигэр 7 сыл үлэлээбитэ. Бородукта маҕаһыныгар олус турган, дьыл-дьыл туттуулаах продавец этэ. Ис иһиттэн дьаһаллаах, санарбыт-инэрбит, турбут-опорбут киһи. Улуус хаһыаттары ыстатыйалары суруйара. Өрөспүүбүлүкэ дойдуга политикатын барытын арааһынан, тэлэбисиринэн көрө-истэ, билэ оҕороро. Сонун иста, сэлгээһэ сол-сол хонтуораларынан сылдьара. Сэлгээһэҕинэ кэргэнэ булпат, бырааһынык оҕуолларыгар бэрээдэгэ куластаах тойуксуга этэ.

Дьэ, ити курдук сэрии, киһэ бэтэрээнэ Василий Васильевич Верховцев туһунан үтөө өйдөбүлээһинит.

КАРТУЗОВ АЛЕКСЕЙ ДМИТРИЕВИЧ

Алексей Дмитриевич 1921 с. балаһан ыйын 15 күнүгэр дьадаһы бааһынай кэргэнигэр төрөөбүтэ. 1936 с. Боллоно начальнай, 1939 с. Чуралчы сэттэ кылаастаах оскуолаларын үөрэнэн бүтэрбитэ. Оттон Чуралчыга куллубууһун дьизигэр худуолунуһууһунан үлэлээбитэ. 1940 с. Дьокуускайга, ол кэниттэн дойдутугар 1942 с. диэри куллубууһун дьизигэр худуолунуһууһабыта.

1942 с. военруктар куурустарын бүтэрэн, Одьулуун оскуолалар военруктаабыта. 1943 с. бас ыйыгар армияҕа ыҕырыллан барбыта. Бурятияга сулууспалаабыта. 1945 с. Японияны утары сэриигэ кыттыбыта. Гоби кумах куйаарын үс түүннээх-күн саһы туораабыттара. Хинган хайатын үнүрдээбиттара. Армияҕа сылдьан комсомол кэксигэр кирибитэ, "Бойбуой үтүөлэрин иһин", "Японияны кыйыны иһин", "Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии 1941—1945 сс. килбэһинээх үлэтин иһин" мэтээллэригэр наҕараадалаппыта, Аҕа дойдуга сэриитин II-с истаһаһаах уордыан кавалера, элбэх үбүгүөйдээх мэтээллээх. 1946 с. кыйыны ыччаттан эргиппэбитэ. Чуралчы куллубууһун дьизигэр худуолунуһууһунан кирибитэ. 1947 с. алтынныттан Таатта оройуонун куллубууһун дьизигэр худуолунуһууһабыта. 1949 сылтан 1952 сылга диэри Чуралчыга худуолунуһууһабыта уонна чаһы мастарынан үлэлээбитэ. 1953 сылтан Дьокуускайдааҕы киномеханиктар училищеларыгар үөрэнэн ылбыт идэтинэн үлэли сылдьан, киноматраураны өрөмүөннүүр мастардар куурустарын бүтэрбитэ. Киһиҕэ барыта 23 сыл үлэлээбитэ. Бастын киномеханигынан, мастарынан кэксигинкэ улаханньи ытыктаппыта, кэксигин уопастыбаннай оҕор актывынайдык кытара. Алексей Дмитриевич айыһа бары талааны бизэбит кытара: худуолунуһуу бастына, чаһы оҕороччу, тизхинькээҕэ олус састааһа, бойгэ толкуйдаан аэро-сыарҕаны, водоплазнай көстүүмү оҕортуу сылдьыбыта. Муостан, мастаҕа, тимиртан тугу да иннибэкс оҕорор. 1939 с. өрөспүүбүлүккэ хайыһардыттар бастакы улахан күрэхтэһиилэригэр биһиги улуустан Алексей Картузов 10 км дистанцияҕа военнизованнай кросска кыттан, II-с разряд нурматын топорбута. 1940 с. өрөспүүбүлүккэ 10 кэс сиргэ хайыһарынан сүүрүүтэ. 1951 с. оройуонга велосипедынан сүүрүүтэ, 1970 с. Субуруускай аатынан солхуос бэтэрээннэрин 5 км хайыһарынан сүүрүүтэригэр басталаабыта. 1971—1972 сс. Чуралчыга үлэли сылдьан Хаһылтан хангыһын киһиэрэ Хаартыска түһэриинэн эмиэ дьаарыктанара. Сэрии топонугар октубут 550 буйун массованарын үйэтиһит үтүөлээх. Айыһаҕа сылдьарын, бутуруун олус собулуура. Сыһыары-сыһаас майгытынан, жөһө-көсүө быһытынан бар дьонугар ытыктанара.

Кини өр сыллаах үтөө суобастаах үлэти сыаналанан, СССР киноматографиятын туйгуна буолбута. СССР киноматографиятын госкимитигин уонна куллубуу үлэһитэрин профсоюзунан КК бочуотунай грамоталарынан икки төгүл наҕараадалаппыта. Өрөспүүбүлүккэҕэ оройуоннааҕы кинэ тэриптэлэригэр элбэх наҕараадалаах. Велосипедынан сүүрүүтэ 50 км өрөспүүбүлүккэ чөмүлүөнэ.

Хомуйан бэлэмнээтэ Валерий ГЕРАСИМОВ

Дьыллар уонна дьоннор

Өрөспүүбүлүкэбэ биллибит үлэ рекордсменнара

26.07.1946. «Е. Филиппова мунутуур бастаата»

От мунньуутугар Екатерина Филиппова күн аайы 1,5 гаа мунньан оройуон үрдүнэн 1 м. буолла.

Дьэ, ити курдук киһиттэн таһынчы үрдүк көрдөрүүнү ситиспит Екатерина Егоровна ситиһииттэн киһи эрэ сөбөр, хайдах интирдээх-ситиһээх дьахтары, туох ураты дьарыктаах үлэбэ дьулурдаах киһини ханна аахпыккыт былаанын 950% толорбут киһи баарын, киһи эрэ бэркиһиз көрдөрүүтэ?

Бу Екатерина Егоровна калин кэргэнинэ Николай Семеновичтың Чурапчыга олохсуйан, икки уол оҕолорун манна улаатыннарбыттара. Улахан уол Николай Николаевич Филиппов Ташкент куоракка Ташкентнааҕы сибээс үнүстүүтүгэр инженер идэтигэр үөрэнэн, АТС диэн оройуоннааҕы

Телепуөн ыстаансыйатын тэрилтэтин тарбахха баттанар исписалиһа буолбута. Кыра уоллара Василий Николаевич Филиппов өрөспүүбүлүкэбэ биллэр далааһыннаах үлэлээх «Туймаада-Агроснаб» тэрилтэни тэринэн, генеральной дириэктэринэн үлэпэн үрдүк көрдөрүүлэри ситиспитэ, «Аныгы үйэ бастың салайааччыта» буола үүммүтэ. Саха Өрөспүүбүлүкэтин тыа хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ буолбута. Онон Екатерина Егоровна утумнара элбээн, тэнийэн иһэллэр, айымньылаахтык үлэлиир ыччаттар үүнэллэр.

Иккис өрөспүүбүлүкэбэ киэҥник биллибит киһинэн Гаврил Николаевич Адамов – Хаппа буолбута. Гаврил Николаевич 1945 Аба дойду Улуу сэрииттэн кэлбит сылыгар ыһаахха Чакырга, Хадаарга, Одьулуунна, Чурапчыга атах-илии сонньуутугар кыттан, бэйэтин тэннээхтэрин илиилээх-атахтаах онорбокко, уон аҕыста кыайан, биридэ тэннэһэн, мүһэ харчы бириэмийэлэнэн, бэйэтэ кэпсиринэн, эмискэ «кус быһый» аатыра охсубута. Ол эрэри ону киһи сэмэйдик «истэргэ ол үчүгэй да, мин бэйэм кыахпын билинэбин – оннук наһаа буолбатах этим», - диир. Ол киһи кыра сааһыттан кытаанах үлэбэ эриллэн улааппытын, сэрии иннинэ Ааллаах Үүн таһааһыгар хас да сыл уһун кыһынна бустугун-хаппытын, уоттаах сэрии алдьархайын этэннэ туораабытын кэрэһэллэр, онно чоһуллан киһи бэрдэ, үлэһит хоһуона буоллаҕа.

1946 сыл сайыныгар Гаврил Яковлев аатынан колхуос бэрэссэдэтэлэ В.В. Кузьмин – Малахта диэн бэрт сытыы-

хоһуу тыллаах-өстөөх салайааччы киһи кэлэн, «Аны икки хонугунан ааттаах-суоллаах буурдааһын күнэ онор. Атын колхуостар охсооччуларын ханан да тутуһуннарбат, адыас киэптиир тына тобо түлэн кэбис, бэйэбин да көрдөр, колхуоскун да аатырт. Дьэ кытаат, чакырдар туох тынаары охсооччу уолламмыппыт?» - диэн турбут.

Онон сөбүлэһэн, сарсыарда эрдэттэ охсо сырыттаҕына, бизс чаас саҕана колхуос бэрэссэдэтэлэ, бэйэти биригэдьири кэлэн мээрэйдээбиттэрэ 2,85 гаа буолар. Ону ситэри үс гаа онорсоору гыммытын: «Олус илистээн, бу да сөл», - диэн үлэлиирин бобон кэбиспиттэр. Онон баҕатын ханнара охсубатабыттан иһигэр кыһыа санаабыта үһү. Дьэ, оннук кыахтаах, күүстээх үлэбэ баҕалаах, дьулурдаах эбитэ үһү, бу амиз биһиги үлэһит уолбут

Гаврил Николаевич Адамов.

Бу рекорд өрөспүүбүлүкэбэ тийэ аатырбыта, калин да илиинэн от охсооччулар Хаппа охсубутун сөбө-махтайа кэпсэтээччилэр. Кини туһунан Феоктист Софронов «Кизэн туттар дьоммут» диэн Эрилик Эристин аатынан колхуос бастың үлэһит дьонун, сэрии, үлэ бэтэрээнэрин туһунан кинигэтигэр суруйбута.

Кини кыра уола Александр Гаврильевич Адамов Өрөспүүбүлүкэ бастың булчута буолан улахан ситиһиһлэммитэ, үлүс наҕараадаларга тиксирбитэ, комсомол Обкома Кубаҕа ыһтан куулэйдэппитэ. Кини – хас да пятилетка удаарынныыга, социалистическай куоталаһы кыайыһылааҕа, Чакыр биир кизэн туттар ыччата. Гаврил Николаевич оҕолоро, сиэннэрэ кизэн сиригэн тэнийэн үөрэнэн, айа-тута сылдыаппарыттан элбэби күүтэбит.

Аба дойду сэриитин хамгар бу курдук күүстээх үлэ күргүөмнээх охсуулаах күннэригэр, ким да хаалбакка бары түүннэри-күнүстэри үлэлииллэрэ, омуна суох, биир дьахтар бизс киһи үлэтин толороро. Кыһынын дьахталлар тонуу хаары кэлэн, тыаба тахсан, тон тиити кэрдэн киллэрэн уонка оттоллоро, от тизээн харанаттан харанаба сылдыаппара, оннук кытаанах үлэттэн толлубакка, бу аас-туор олобу инчэбэй тирбэҕэ быстыбатынан дүүкүһүн туран толороллоро. Дьонноро эрэ күүтэллэрэ, эдэр өттө бэйэлэрин харыстаммакка үлэлээбиттэрэ. Аччык анаардаах дьон тыылга дьоруойдуу үлэлэрэ хоһоонно хохуллубута, ырыаба ылламмыта. Итинник хоһуун үлэһит аба көлүөнэ хорсун ситиһиһлэрэ аны хаһан эрэ хатыланыахтара дуо?

Үлэһэн эрэ өлөнүөхпүт, үлэһэн эрэ өрүһүнүөхпүт диір кэмнэрэ кэлэбэ, ыччаттар күүстээх үлэттэн чабыйбакка дойдубут, норуолпуг сайдарын-үүнэрин туһугар манньк дьонтон хоһобур ылан күүстээхтик үлэлиһэбин, эдэр-сэһэх сэһиһлээх эрдэхха, айан-тутан хаалыабын.

Билигин Чакыр нэһилигэ бу Екатерина Егоровна Филиппова, Гаврил Николаевич Адамов үлэбэ үһүлүчү ситиһиһлэрин үйэтитэргэ ылсан, үлэни саҕалаабыттарыттан астына үөрэбит.

Мария ФИЛИПОВА,
кыраайы үөрэтээччи.

бырыһыан толортообут.

Ол ааспыт кэмнэрдээби күүстээх үлэ чолчу-чуолкай кэрэһитэ оройуоннааҕы «Социализм суола», билигин «Сана олох» хаһыат буолар. Бу хаһыакка бастыңтан бастыңнар тилигин быспакка, сыллата ыйынан көрдөрүүлэрэ тахсан тулсан иһэр. Кинилэр «Бочуот дуоскатыгар» киһирэн, биридилээн да дьон бэлэтээн суруйалларыттан манньк ааһыахха сөл. Дьэ, бу киһи баар, били ырыаба ылламмытын курдук «Бизс киһи үлэтин үлэлээбит» хорсун-хоһуун дьахтар!

15.10.1943. «Өссө сайыннарым»
Е. Филиппова – Яковлев аатынан колхуос стахановча.

Трудовой фронт дьахталлар сүрүн хамсатар күүһүнэн буолалларын чолчу өйдөөбүтүм. Хомуур үлэтигэр социалистическай инициаторынан буоларга быһаарыммытым. Онуоха бэйэм үлэбинэн үтүө куоталаһыга кыттыбыттара. Үлэ онорумтуотун үрдэппиттэрэ.

Сорох күннэргэ рекорднай нуорманы ылынан, илиинэн 0,65 гаа сириң быһан, 308 түүтэхтэн баайан соруудаһын 950% толорбутум. Бурдук быһыытыгар үксүгэр 5 киһи үлэтин толорбутум, 10 күн 3,29 гаа сириң быһан, баайан уонна сосулуоннаан бизрдим. Күнгэ 1500 түүтэби баайабын.

Оттон от хомууругар хас күн аайы 0,7 гаа сириң илии хоһуурунан охсубун. Ону тэнэ хоһуунан хадьымал сири хорутууга 1,5 гаага тийэ толоробун.

Бу үлэлэргэ миэхэ ханнык да ураты быһыы суох. Бириэмэни кыһыл кемустүү туһанабын. Сарсыарда эрдэ үлэбэ киһирэбин, кизэ хойут үлэттэн тахсабын. Онон илиини араарбакка кыһамныһылаахтык үлэлээһин, бириэмэни таба туһаныы, ол кыайыыны биэрэр. Мин бу ситиһиһлэрбин инники өттүгэр салгыы сайыннарым.

25.07.1944. Бочуот дуоската -
Е.Е. Филиппова 10 күн 4 гаа сыппыт бурдугу сиэрлэһэн быһан нуорматын 503% толордо. 1600 түүтэби быста, былырын 0,64 гааны быһан нуорматын 950% толорбута. Ирина Адамова 5 күн 0,80 гааны быһан нуорматын 160 - 250% толордо.

ПРОФЕССОР Г. П. БАШАРИН „САХА ҮС РЕАЛИСТ СЫРДАТААЧЧЫТА“ ДИЭН КИНИГЭТЭ ТАХСЫБЫТА 75 СЫЛА

Бүгүттү аабааччы билиэхтээх кырдьыга

Салгыыта. Иннин «Сана олох» 53,65,70, 77, 79
нүмэрдэригэр көр.

Председателю Верховного Совета СССР
тов. Лукьянову А. И.

Глубокоуважаемый Анатолий Иванович!

В глубокой тайне от научной общественности руководящие работники Якутии выдали на присуждение звания Героя Социалистического Труда историка Г. П. Башарина. Скрытый мотив выдвижения профессор Башарин является знаменем группы национальной интеллигенции, проявляющей чрезвычайную амбициозность в области национальных отношений, а для части якутской молодежи — знаменем борьбы за националистический лозунг «Якутия — для якутов!».

В 1944 г. Г. П. Башарин в книге «Три якутских реалиста-просветителя» обнародовал собственную теорию о «здоровом и прогрессивном якутском национализме». Конкретными носителями такового автором были объявлены якутские писатели А. Е. Кулаковский, А. И. Софронов и Н. Д. Неустроев. 10 декабря 1951 г. в «Правде» была опубликована статья «За правильное освещение истории якутской литературы» (авторы С. З. Борисов — первый секретарь Якутского обкома ВКП (б), секретарь Союза писателей СССР А. А. Сурков, литературовед из Москвы Л. И. Климович). Последовало Постановление бюро обкома партии от 6 февраля 1952 г. «О буржуазно-националистических извращениях в освещении истории якутской литературы». Г. П. Башарина изгнали из системы Академии наук и ему пришлось несколько лет работать на менее престижной и оплачиваемой работе в музее и других научных республиканских учреждениях.

В ЦК КПСС, обком партии, редакции газет и журналов пострадавший пишет покаянные письма. Некоторые из них напечатаны (Вопросы истории. 1954 № 5. Социалистическая Якутия. 23 сентября 1954 г.). Г. П. Башарин клеймит буржуазный национализм в целом, якутский в частности, своих вчерашних героев, уверяет читателей: «Я глубоко осознал весь вред допущенных мною ошибок и высоко ценю помощь, которую рассказала мне наша партийная критика». Со времени XX съезда КПСС вновь меняет позиции на 180 градусов и под прикрытием раболепствования приверженности ленинизму ставит вопрос о политической реабилитации ряда активных участников антисоветской борьбы из числа интеллигенции. Не останавливается перед подтасовкой фактов, чтобы доказать прямо противоположное исторической действительности (писатель А. Е. Кулаковский, занимавший видное место в рядах белобандитов во время мятежа 1921—1923 гг. и вторжения офицерской «Северной дружины» генерала Пепеляева, объявлен «якутским Штирлицем» и т. п.). Первый секретарь Якутского обкома КПСС Чиряев всячески поддерживает стремление группы «научная школа профессора Башарина» создать ему ореол большого ученого, выдвижение на Ленинскую премию и в члены-корреспонденты АН СССР предложение опубликовать в академическом издании собрание сочинений. Только, мягко говоря, недостаточная грамотность протежиремого мешает осуществлению этих замыслов.

С 1962 г. когда писатель В. А. Солоухин объявил Г. П. Башарина «современным якутским пролопом Аяакумом» в борьбе за идеи якутских дореволюционных просветителей, начинается очередное превознесение профессора в Якутске, логическим завершением которого является нынешнее представление к высшему в СССР званию.

У истоков (в том числе якутских, не входящих в «научную школу Г. П. Башарина» и потому подвергающихся дискриминации в своей Республике) противоположное мнение о «заслугах» выдвигаемого на высшую награду он постоянно дискредитирует нашу профессию нелепыми «открытиями», базирующимися на домыслах и фальсификации исторического прошлого. Чтобы не быть голословным, сослался на некоторые из обширного круга публикаций, в которых дается негативная оценка трудов Мюнхаузена в исторической науке.

Горохов Г. К. Петров Г. А. Книга по истории животноводства Якутии. Известия СО АН СССР. Серия общественных наук. 1964. Вып. 1. Стр. 116—

119.

Токарев С. А., Долгих Б. О., Новгородов А. И. Письмо в редакцию. История СССР. 1967. № 3. Стр. 226—228.

Горюшкин Л. М., Демидов В. А., Тимохин В. А. Заключение о книге Г. П. Башарина «Социально-экономическое отношение в Якутии второй половины XIX—начала XX вв. Известия СО АН СССР. Серия общественных наук. 1975. Вып. 2.

Кудрявцев Ф. А., Новгородов А. И., Тюкавкин В. Г. Против ненаучных приемов полемики. Вопросы истории. 1957. № 7.

Демидов В. А. Вымысел и правда истории (к дискуссии вокруг А. Е. Кулаковского). Историография партийного руководства социалистическим строительством в Сибири. Межвузовский сборник научных трудов. Новосибирск. 1990.

Отмечу что ряд авторов названных публикаций — признанные крупные специалисты, что якутов — проф. А. И. Новгорода и др. не обвинишь в великодержавном шовинизме, что стараются донести по отношению к русским историкам, посмеившим указывать на ошибки Г. П. Башарина, руководителей Якутской — Саха Республики.

Доктор исторических наук В. С. ПОЗНАНСКИЙ,
7 марта 1991 г.

Бу көрөр үнсүүлэр — Материалы презентации книги профессора Г. П. Башарина «Три якутских реалиста-просветителя» кинигэ «Сыһарылар» салаатыгар 52—57 страницаларыгар бэчээттэммиттэрин ыйабын. Аабааччы бу үнсүүлэр туох ис хоһооннохторун 25 сыллаабыта бу эра таһаарыттан билбит.

Далан «Дьылбам миэнэ» диэн эссе-романыгар киллэрбит докумуоннарым, суруктарын кытары бу көрөр үнсүүлэрбит ис хоһоонноро тутуллара уут-үхчүлэрэ миигин сөхтөрөр. 1952 сылтан профессор Г. П. Башарина була сатаан араастан үнсүү ситимэ 1991 сыллаахха диэри салбаммытын бу публикациялар дьэнкэтик көрдөрөллөр.

Ити өр сыллаах үнсүүнү-харсыыны тулуйбут, элбэх эрэи-кыһалбаны көрсүбүт уонна кыйаһылаах тахсыбыт Г. П. Башарин «Три якутских реалиста-просветителя» кинигэтин иккис төгүллээн тахсытыгар онорбут исторической этиитин аабааччыга тирдэбин. Онно көстөр кини хайдахтаах утарсыыны көрсөн туран кыйаһан-хотон тахсыбыт олобун героической эпопеята!

Бүгүттү аабааччы саха интеллигенциятын көмүскэниитин историятын инэн-тонон үөртэригэр уонна билэригэр инникитин даҕаны профессор Г. П. Башарин бу этиитэ тирэх-кемэ буола тууро дии саныыбын.

Выступление Г. П. Башарина, зав. Кафедрой
всеобщей истории Якутского университета на
пленуме Якутского обкома КПСС
19 февраля 1962 года

Товарищи! Прежде всего не могу не выразить свою радость в связи с тем, что после десятилетнего вынужденного перерыва мне, как рядовому члену партии, сегодня предоставилась возможность присутствовать на собрании коммунистов республики.

Не буду говорить о тех несправедливостях, трудностях и личных несчастьях, которые пришлось и мне преодолеть и пережить за это десятилетие.

Впоследствии бюро обкома от 6 февраля 1952 года моя книга о трех писателях была квалифицирована как «антинаучная, антимарксистская и буржуазно-националистическая по своему существу».

Десять лет назад подобную оценку я признал правильной по двум причинам: во-первых, критики моей книги приводили страшные архивные документы о контрреволюционной, антисоветской деятельности трех писателей. Эти документы при той обстановке, при которой тогда я находился, внушили мне мысль, что Кулаковский, Софронов и Неустроев действительно антисоветские элементы.

С публичным признанием всех приписанных мне тяжелых буржуазно-националистических ошибок я выступал на собраниях и в печати. В сентябре 1955 г. на бюро обкома, когда обсуждался вопрос о восстановлении меня в партии, повторил свое признание письменно и устно.

Летом 1957 г. я возвратился из Москвы в Якутск и начал работать в местных архивах над сбором материала для второго тома монографии

«История аграрных отношений в Якутии». Здесь-то натолкнулся на документы, использованные критиками трех писателей. Оказалось, что эти документы фальсифицированы. Этот факт буквально ошеломил меня, вызвал сомнения в правильности постановления бюро обкома. В результате дальнейшего критического изучения постановления к настоящему моменту у меня сложилось определенное мнение, которое хочу кратко изложить перед Вами.

Каким же образом возникло постановление бюро обкома от 6.02.52 г? В чем сущность этого постановления?

Постановление ОК КПСС от 6.02.52 г. возникло в результате нарушения первым секретарем обкома товарищем Борисовым ленинских принципов и стиля коллективного руководства.

По вопросу о литературном наследстве трех писателей было 6 больших научных дискуссий, развернувшихся в Москве и Якутске. Последняя из этих дискуссий проводилась летом 1951 года под руководством специальной комиссии в составе семи человек, созданной при обкоме партии. Члены бюро обкома не принимали участия в этой дискуссии. Из них только товарищ Борисов присутствовал на заключительном заседании, но он ничего не говорил.

Дискуссия лета 1951 г. представляла собою последнее коллективное обсуждение коммунистами, научными работниками и писателями республики проблемы. На этой дискуссии мнение товарищей Канзеева, Ефремова и Тихонова было опровергнуто, как неправильное; подтвердилась состоятельность постановления бюро обкома от 16 октября 1944 г. о положительной оценке наследства Кулаковского, Софронова и Неустроева.

Все материалы об итогах научной дискуссии комиссия предоставила на рассмотрение бюро обкома. Ожидалось коллегиальное решение членами бюро обкома спорного вопроса.

Но этого не случилось, тов. Борисов пренебрег необходимостью коллективного обсуждения дела сначала на бюро обкома. Вместо этого он написал свою известную статью, заручился подписями писателей Суркова и Климовича. И с этой статьей в газете «Правда» тов. Борисов, будучи первым секретарем обкома, выступил против постановления бюро обкома от 16 октября 1944 года и против итогов коллективного обсуждения коммунистами, научными работниками и писателями в Якутии вопроса о трех писателях. Статья тов. Борисова «За правильное освещение истории якутской литературы», напечатанная в газете «Правда» была превращена в дубинку, которой оглушались многие инакомыслящие честные коммунисты.

В своем заключительном слове на XXII съезде Н. С. Хрущев, характеризация период культа личности, указывал: Сталин «грубо попирает ленинские принципы руководства, догоскал произвол и злоупотребление властью». Десять лет назад в нашей республике т. Борисов, пользуясь положением первого секретаря обкома, добился напечатания своей статьи в «Правде». Злоупотребляя властью первого секретаря, он навязывал свою статью обкому, при этом допустил субъективизм и произвол.

Если бы придерживался ленинских принципов коллективного руководства то тов. Борисов сначала поставил бы спорный вопрос на коллективное обсуждение бюро обкома коммунистов республики, а затем по поручению партийной организации, выражая ее коллективную волю, выпустил бы в печати. Ведь он не рядовой коммунист, который имеет право выступать в печати по любому вопросу, а первый секретарь обкома, который обязан выступать от имени обкома, выражать его волю и линию. Но вместо всего этого тов. Борисов предпочел единолично выступить в печати против постановления бюро обкома, вынесенного в 1944 году, тем самым отрицал свою зависимость от обкома, а также не считался с коллективным мнением коммунистов, научных работников и писателей республики — участников дискуссии лета 1951 года.

Таков был исходный пункт подготовки постановления бюро обкома от 6 февраля 1952 года, которое является результатом нарушения первым секретарем обкома тов. Борисовым ленинских принципов стиля коллективного руководства продуктом периода культа личности в Якутии.

Сэмэн ТУМАТ

Салгыыта бэчээттэнэ.

ЭБЭРДЭЛИИБИТ!

ЭБЭРДЭЛИИБИТ!

ЭБЭРДЭЛИИБИТ!

Амарах абаадын, эйбэс элэбитин, ытыктыр таайбытын, убаастыр убаабытын, үлэ, тыыл уонна тыа хаһаайыстыбатын бэтэрээнин, Саха Өрөспүүбүлүкэтин тыа хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитин, «Гражданский килбиз» бэлиэ хаһаайынын, Чурапчы оройуонун чөмүтүөн упрэвляющайын, элбэх үбүлүүдээх мэтээллэр кавалердарын, Хайахсыт нэһилиэгин бочуоттаах гражданинын **Михаил Егорович ВАСИЛЬЕВЫ** 90 савскаын томтоочу туюлбукунан, итихтик-истиһник эбэрдэлиибит!

Күн күбэй ийэбитин **Евдокия Михайловна**, амарах абаабытын **Петр Николаевич КАЛАЧЕВТАРЫ** орто дойду ытык аналын сирдээхтик толорон, аал уоту оттуһан, төрөтөр оҕону төлкөлөөн, ыал буолан спорбукт 50 сыллаах үбүлүүгүтүнэн, Кыһыл көмүс сыбаайбабытынан итихтик-истиһник эбэрдэлиибит!

Убаастабыллаах **Мария Семеновна**! Эйигин, биһигэ үлэлээбит кэлиээбитин, 65 савскаын туюлбут бэлиэ күнгүнэн ис сурахпититтан эбэрдэлиибит! **Новосибирскайдаагы** бэчээт үлэһиттарин бэлэмниир полиграфической училищени ситиһилээхтик үөрэнэн бүтэрэн Чурапчы оройуонун типографиятыгар наборщицынан, метранлаһынан, верстальщицынан үтүө суобастаахтык таһаарылаахтык үлэлээбитин. Эн бэчээт эйгэтигэр көмүтүтэр эйгэтэ кириэн иннинээбү кэм тиһэх кэрдиһигэр сылдьан «Сага олох» хаһааптыт тахсыытыгар сүрүн үлэҥ таһынан араас сакаастары бэчээттиһигэр биллэр-көстөр орооллаабын. Оройуонмутугар ити кэмнэргэ бэчээт төһүү үлэһитин быһыытынан сыаналанантын «Бэчээт туйгуна» буолбутун, элбэх бочуотнай грамоталарынан, дипломнарынан наҕараадаламмытын, тэрилтэ бочуотун кинигэтигэр киллэриллибитин. Биһиги Эн ити ситиһиллэрэинэн кизн туттабыт, холобур онгостобут.

Эйиги дьыл-уот туттан, оҕо-уруу төрөтөн, биэс туруктаах, ньир-бааччы олохтоох, ил-эйэ эгээрээх дьыл кэргэн буолан, олох туһуулээх-тахсыылаах, очурдаах-чочурдаах олохун сарын сарыннытыттан өйөһөн иккиэн тэпкэ турсаан, ийэ, аҕа, эбэ, эһэ буолар үрдүк дьолун билэн, улуус биэр тарбахха баттанар ытык мааны ыаллара буоларгытынан, кизн туттабыт! Биһиги илэн, үөрэттэрэн, олоххо бигэтик үктэннэрбиккитинэн, ис сүрэхтэн махтанабыт! Күндү дьоммутугар баҕарабыт килл мас курдук чирээп доруобуйаны, уйгу-бийан оҕоһу, олоххут аартыга үгүс үөрүүлээх түгэннэринэн, дьоллоох кэрэ күннэринэн баай буоллун! Эйиги тыһырыт ыллыккыт кэтирээт, кэскилгит хангы, удьуоргут ууһу, аартыккыт кэти турдун! Оҕолоргут, сизннэргит таптаалларыгар унуттанан, сүүс сүүскүтүттэн өйөһөн дьоллохтук олорун, олоххут умсулганнаах сула тыргытла сыыйылыннын, үйэбит убаатын!

Эбэрдэни кытта кыһыһың **Галина, сизниң Алина, Чурапчыттан, Дьокуускайтан, Амматтан аймахтарың Нохтунскайдар, Васильевтар, Сергеевтар, Кириллиннэр.**

Истин ийэ, эйбэс эбэ быһыытынан дьыл кэргэннэр киллэрсэр кылааккын билэбит, сыаналыбыт. Баҕарабыт эйиэхэ, күндү киһиһигэр, чэигэн доруобуйаны, оҕолорун, сизннэрин таптаалларыгар унуттанан уһуннук, этэнгэ опорогор!

„Сага олох“ РИХ кэлэктиибэ, эрдээксийэ, типография бэтэрээннэрэ.

ГИБДД

ВНИМАНИЕ!

Плюсовая температура воздуха, мокрый снег, дождь осложняют ситуацию на дорогах

Госавтоинспекция призывает участников дорожного движения быть внимательными и осторожными.

В столице республики и ряде центральных районов в том числе и на территории Чурапчинского района в ближайшие дни ожидаются перепады температуры, дождь, мокрый снег и переменчивый ветер. Такая погода, по прогнозированию синоптиков, будет преобладать в течение нескольких дней и будет создавать высокий риск образования гололеда в ночное время на дорогах республики.

В этой связи Госавтоинспекция рекомендует водителям осуществлять движение с учетом погодных и дорожных условий: не превышайте скорость – лучше, напротив, снижайте ее до минимальной, особенно, в местах расположения образовательных учреждений, торговых центров, вблизи пешеходных переходов и перекрестков. Своевременно очищайте стекла автомобиля от налипшего снега, при ограничении видимости в дождь, чтобы обеспечить полноценный обзор на дороге. Не забывайте пристегиваться ремнями безопасности – при экстренном торможении, а тем более – в случае столкновения, это убережет вас от получения травм. Это в полной мере относится и к перевозке детей: ребенок, сидящий на заднем сидении без удерживающего устройства, в момент резкого торможения с большой долей вероятности получает сотрясение головного мозга и переломы конечностей.

Водителям при движении по федеральным и региональным дорогам следует учитывать состояние дорожного полотна на спусках, подъемах, крутых поворотах, не стоит совершать резких и необдуманных маневров, перестроений и обгонов.

Пешеходам в условиях гололеда также необходимо принять дополнительные меры для обеспечения своей безопасности: категорически исключить возможность перехода дороги в неустановленных местах. Но даже на пешеходном переходе не следует резко выскакивать на проезжую часть – на скользкой дороге даже опытный водитель не может остановить автомобиль мгновенно, да и тормозной путь в условиях гололеда значительно увеличивается. Лучшее правило для пешехода: прежде, чем начать переходить дорогу – остановись! В условиях гололеда, мокрого снега или дождя этот совет приобретает особую актуальность. Будьте внимательны при входе и выходе из автобуса: налипший снег и лед могут спровоцировать падение под колеса. Берегите друг друга!

ОГИБДД ОМВД России по Чурапчинскому району.

Прокурор эппизттиир

Хамнаспытын хайдах аахсабыт?

“Чурапчаавтордор” тэрилтэ 2017-2018 сс., суол оноруутугар элбэх урбаанныыты кытта дуогабардаһан үлэлэтэн баран, хамнаспытын төлөөбөккө, банкротка баран ээр. Прокуратура аатыгар үнсүү суруйбуппут. Киһибит билигин атын тэрилтэни тэринэн үлэһи сылдьар. Үлэлээбит харчыбытын хайдах аахсан ылабыт. Арбитражнай суут уурааҕа баар. Биһиги туспугар. Халаан уутугар үлэлээбит харчы эмиэ кини нөһүө ааспыта да, ким да ыла илик.

“Чурапчаавтордор” тэрилтэ, билинги туругунан, ыһыллы, эстиһ кэрдиһигэр кириэ илик, ол туһунан Арбитражнай суут уурааҕа тахса илик.

Билинги туругунан, Чурапчы улуһун суут пристаатарын отделеһгар “Чурапчаавтордор” тэрилтэттэн урбаанныыттар тустарыгар араас суумаҕа харчы ирдэһэр туһунан толорторор производстволар бааллар. Бу производстволарынан “Чурапчаавтордор” тэрилтэ счөттара, тырааныспар сиризстибэлэрэ, сирин учаастага, автозаправочнай будката, хонтуората уонна гарааһа бобуллан тураллар. Бу бобууга турар хамсаабат баай-дуол аукционтан атыһылырга сөптөөх сорудуу баран, эппизтэ күүтүллэр. Ыһыллыбыт баай-дуол атыһыланар түгэнигэр суут пристаатарынан хас биридир ирдэһээчи урбаанныыкка изстэрэ төһөрүллүүбэ.

Толорторор производство хамсааһынын туһунан Чурапчы улуһун суут пристаатарын отделеһттан ситиһи билсээххитин сөл.

А.Р. ПОСТНИКОВА,

Чурапчы улуһун прокурорун үрдүкү көмөлөһөөччүтэ, иккис кылаастаах юрист.

Тапталлаах кэргэним, аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит, Одьулуун нэһилиэгин олохтооһо, РФ профессиональнай үөрэхтээһинин туйгуна, үлэ, усурот, сцена бэтэрээнэ

ПОТАПОВ Иван Иванович

бу дьыл, алтынны 20 күнүгэр уһун, ыарахан ыарыттан олохтон туораабытын бары билэр дьонугар, доһотторугар, аймахтарыгар курутуһан туран иһитиннэрэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, сизннэрэ, хос сизннэрэ.

Кутурбаннарын тиздэллэр:

Убайдара, абаҕалара, педагогической үлэ, бэтэрээнэ, Одьулуун нэһилиэгин олохтооһо Потанов Иван Иванович уһун ыарахан ыарыттан ыалдьан олохтон туораабытынан, санаастарыгар Татьяна Афанасьевнаҕа, хыргыттарыгар Туяра Ивановнаҕа, Алина Ивановнаҕа, уолугар Иван Ивановичка, күүтөттэригэр, кийиитигэр, сизннэригэр, хос сизнигэр, бииргэ төрөөбүт балтыгар Марина Ивановнаҕа, чугас

аймахтарыгар Кытаанахтан Собакиннар, Болтоноттон Догдоновтар, Никитиннэр, В.И. Дьячковская, кинилэр оҕолоро.

Одьулуун нэһилиэгин олохтооһо күндүтүх саныыр киһилэр Потанов Иван Иванович уһун ыарахан ыарыттан олохтон туораабытынан, күндү санаастарыгар, кийииттэригэр Марина Ивановна Коркинаҕа, кэргэнигэр Татьяна Егоровнаҕа, оҕолоругар, сизннэригэр Иван Иннокентьевич бииргэ төрөөбүттэрин дьыл кэргэнэ.

Одьулуун нэһилиэгин олохтооһо, РСФСР профтех үөрэхтээһинин туйгуна, үлэ бэтэрээнэ, таптаалаах аҕалара, эһэлэрэ Потанов Иван Иванович ыарахан ыалдьан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Татьяна Егоровнаҕа, кэлиһгаларигар Алина Ивановна Собакинаҕа, кини дьыл кэргэнигэр, чугас дьонугар үөрэх үлэһиттэрин идэлээх сойуустарын бэрэссэдээтэлэ Е.И. Давыдов, үөрэх салаататын кэлэктиибэ, начаалыннык Ю.П. Посельская.

Кылаабынай эрдээктэр - Л.В. ГОРОХОВА.
Кылаабынай эрдээктэри солбуйааччы - Е.Г. МАКАРИНСКАЯ.
Эппизттиир сакрэтээр, сурук отдела - А. Н. ЗАХАРОВА.
Экономика, тыа хаһаайыстыбатын отдела - А.М. СПЕЦОВ.
Кароспадиһа - М.В. ПЕТРОВА.
Таһааччы - Л.К. ПОПОВА.
Бэһээтэһи - Ф.А. ПРОТОДЬЯКОВ.

Тэрийси таһаарааччылар: СР Претилестига, Чурапчы улуһун “Сага олох” редакция-издательскай холбоһук автономнай учреждение. Российскай Федерация Россияндар СР упрэвляющайга 2012 с. күлүн тутар 15 күнүгэр регистрацияламмыт нүөмэрэ - ПИ №ТУ14-0238.

Редакция, издатель аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 “а”.
Телефоннарыл: редактор - 41-332, отделеһар - 41-265, 41-358. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, instagram: @sanaoloh

Бэһээтэһэ савас: № 80 (11637)
Кэмэти: 1,5 бөл. лине
Ахсаана 1050. Хаһыат сыһыһа: 15
Аһаһа сурууһа отделеһа редакция, экономика, тыа хаһаайыстыбатын, социальнай, культурнай, спорт, туризм, бэлэһэһэ, сурууһа, аһаһа, сакрэтээр, кароспадиһа, таһааччы, бэһээтэһи, бэһээтэһи.

Хаһыат бэһээтэһэ бэһиллэр графига: 16 х 80 см. Бэһээтэһэ бэһилиннэ: 16 х 80 см. “Сага олох” редакция-издательскай холбоһука 21.10.2019 с. офсетка бэһээтэһэнэ. Типография аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 “а”. Индекс: Р0008. Хаһыат издэһээһи иккитэ: олтуоруһуһа уонна бэһитисаа тахсар.